

HOLMI

XXV. évfolyam 10. szám

2013. október

Szerkeszti: Réz Pál (főszerkesztő),
Radnóti Sándor (bírálat), Várady Szabolcs (vers), Závada Pál (széppróza),
Szalai Júlia, Voszka Éva

Szerkesztőbizottság: Bodor Ádám, Dávidházi Péter,
Göncz Árpád, Kocsis Zoltán, Lator László,
Ludassy Mária, Nádasdy Ádám, Rakovszky Zsuzsa.
Tördelőszerkesztő: Környei Anikó. A szöveget gondozta: Zsarnay Erzsébet

TARTALOM

- Takács Zsuzsa:* Sírás ismeretlen vállon • 1223
Felejtés pora • 1223
- Kárpáti Péter:* A túlvilágon túl (II) • 1224
- Kőríz Imre:* Catullusi • 1238
Haiku helyett • 1238
Türelemjáték • 1239
- Karafiáth Orsolya:* Bestiárium: A táplálék • 1240
- Petrik Iván:* Un peu trop • 1241
- Sághy Miklós:* Testviszonyok Parti Nagy Lajos
két novellájában • 1251
- Beck Tamás:* Szemközi ablak • 1260
Balladácska • 1260
- Sumonyi Zoltán:* Habent sua fata imagines • 1261
Másság • 1262
- Kilényi Irma* levelesládájából (II) (Közreadja
és a jegyzeteket írta Valachi Anna) • 1263
- Petőcz György:* Vajda Lajos útja a Semmibe • 1280
- Schreiner Dénes:* Mint aki visszaadja, mit mástól
elrabolt • 1294
- Gál Ferenc:* Ház körüli munkák • 1300
- Handi Péter:* Fél fül • 1301
Vers több arcról • 1301
- Haraszti Ágnes:* Süllyedő • 1302
[kiönteni a sietségben] • 1303
- Horváth Beáta:* „Jöjj, kedvesem!” Arab lakodalom
Nairobi-ban • 1303

- Ádám Péter*: Paul-Louis Courier, szőlősgazda és honpolgár • 1311
Paul-Louis Courier: Kérvény az Alsó- és Felsőházhoz (*Ádám Péter fordítása*) • 1313
Dékány Dávid: Zseblámpafényben • 1318
A műveletek sorrendje • 1319
Pallag Zoltán: Azt mondja • 1320

FIGYELŐ

- Visy Beatrix*: Hófehérke és egy darabka tenger (Tóth Krisztina: Akvárium) • 1321
Angyalosi Gergely: Teátrális megoldások (Jákfalvi Magdolna: A félrenézés esetei. Jean Racine drámái) • 1326
Csengery Kristóf: Affektustan és vidéke – esettanulmányok haladóknak (Pintér Tibor: Tört akkordok. Zeneesztétikai írások) • 1330
Rainer M. János: Kerék alá vetnek – két könyv a közelmúltról (Gál Éva: Lejáratás és bomlasztás; Pajkossy Gábor: Lócsei Pál a forradalomban és a megtorlás idején, 1956–1958) • 1333
Jankovics Márton: Az igazságosság anatómiája (Michael J. Sandel: Mi igazságos... és mi nem?) • 1337

Megjelenik havonta. Felelős kiadó: Réz Pál. Vörösmarty Társaság
Levélcím: HOLMI c/o Réz Pál, 1137 Budapest, Jászai Mari tér 4/A
Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág
Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál
(Bp. VIII., Orczy tér 1. Tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp. 1900)
További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu
Előfizethető még postai utalványon Závada Pál címén (1092 Budapest, Ráday u. 11–13.)
Előfizetési díj fél évre 4980, egy évre 9960 forint, külföldön 60, illetve 120 euró
Tördelte: Kardos Gábor. Nyomtatta az ADU PRINT Kft. Vezető: Tóth Béláné

A HOLMI honlapja: www.holmi.org

ISSN 0865-2864

Sághy Miklós

TESTVISZONYOK PARTI NAGY LAJOS KÉT NOVELLÁJÁBAN

(A FAGYOTT KUTYA LÁBA ÉS A HULLÁMZÓ BALATON)

Parti Nagy Lajos két novellája, A FAGYOTT KUTYA LÁBA (2006) és A HULLÁMZÓ BALATON (1999) az emberi fizikumot, a testiséget állítja szövegvilága középpontjába. Az előbbi a nyílt s „felfokozott” szexualitásnak az ábrázolásával, az utóbbi pedig egy olyan sportolónak a bemutatásával, aki az evőversenyekre, a belső úrtartalom-növelésre tette fel az életét, hangsúlyosan az emberi test funkcióira irányítja az olvasó figyelmét. Hogy milyen testi funkciókról, illetve diszfunkciókról van ezekben a novellákban szó, valamint hogy miképpen, milyen nyelvi eszközök segítségével viszik színre a szóban forgó novellák a humán testet, dolgozatomban elsősorban ezekre a kérdésekre keresem a választ.

Az elnyomott test

(A FAGYOTT KUTYA LÁBA)

Az orvos és Morosgoványi hatalmi viszonyai

A FAGYOTT KUTYA LÁBA című szöveg elbeszélője orvos, akit rendelőjében felkeres egy vérző fejű tartalékos egyenruhaszabó, név szerint Morosgoványi. A sebesült ember fékezhetetlen (belső) késztetéstől hajtva igyekszik a legapróbb részletekbe menően elmesélni az orvosnak, hogyan szerezte sebesülését. A történet „tényleges” elbeszélője, az egyenruhaszabó csupán az orvos közvetítésén keresztül válik „láthatóvá”, s így az utóbbi perspektívája elsődleges a sebesült (indirekt) nézőpontjához képest. Az elbeszélés struktúrájában megjelenő hierarchia ugyanakkor az ábrázolt világ két karaktere közt is fennáll, hiszen az orvos társadalmi rangban és (klinikai) tudásban is messze Morosgoványi felett helyezkedik el. Viszonyuk hierarchikus aránytalansága nyelvhasználati módjuk stiláris regisztereiben is szembeötlő módon jelenik meg, hiszen az egyenruhaszabó nyelvhasználatát a doktor latin terminusokkal teletűzdelt, „finomkodó” beszédmódjával összevetve igencsak alantának és közönségesnek hat.

Morosgoványi és az orvos történetbeli dialógusa röviden úgy jellemezhető, hogy előbbi önkontrolljától megszabadulva beszél és „gyón”, míg utóbbi ezt figyelmesen hallgatja, valamint képességei és orvosi tudása alapján igyekszik valamiféle diagnózist felállítani. Kettőjük kapcsolata tehát a gyors sebápolást követően a hosszadalmas „kihallgatás” formáját ölti magára, melyet maga az orvos a lelki mélyrétegek felfakadásaként jellemez: „*Hydnobromidot kap, továbbá azt rendelem, hogy beszéljen, ahogy tud, zavartatás nélkül, fakadjon csak ki, jót tesz a komplexének, ha fáj s dolgozik [...] mi egyébtől nyeri az ő »beszámolója« az érdekességét, mint a hangos mivoltjától, attól a pár liter rongyos és bakaszagú levegőtől, mely rezonálja a test néma s közönséges alvilágát. Attól, hogy kifordítja a forró kesztyűt, nem pedig illeget és legyezget véle consensus szerint.*”¹ Morosgoványi az „alvilágát”, „kifordított belsejét” igyekszik az orvos elé tárni, más szóval – s a vázolt értelmezési keret termino-

lógiját használva – tudattalan tartalmait, ösztönös késztetéseit szeretné megosztani feljebbvalójával abban a reményben, hogy a doktor összefüggéseket és magyarázatokat talál ott, ahol ő, az egyenruhaszabó képtelen ilyeneket felfedezni. Ebben a megközelítésben az orvos tevékenysége leginkább egy pszichoterapeutáéhoz hasonlítható, míg Morosgoványi szerepe a lelki segítségre szoruló pácienséhez.

A pszichoanalitikus terápiaként elemzett szituáció a tudásbirtoklás szempontjából (is) hierarchikus struktúrát eredményez. A terápia (remélt) előfeltétele ugyanis, hogy az orvos képes összefüggéseket találni a hallottakban, s így betege segítségére tud lenni. Az akkurátusnak ható szakszavak, melyeket az orvos alkalmaz betegének jellemzésére, azt a szellemi fölényt sugallják, melyet a történetben részt vevő mindkét szereplő készpénznek vesz. A „szabályos kihallgatás” szituációjában – mely már eleve a katonai/társadalmi hierarchia struktúrájába rendezi a résztvevőket – így az orvos a ráció embereként, míg vérző fejű betege a lelki és testi szimptomákat produkáló, ám azokat a legkevésbé sem értő alakként jelenik meg. Sőt, ha összehasonlítjuk a karakterek által szóba hozott dolgok körét, akkor megállapítható, hogy az egyenruhaszabó mondandója a testi szükségletek, a testi vágyak körül forog, míg az orvos megnyilatkozásai elsősorban értelmezők, a beteg szakszerű leírását célozzák, s ilyen módon a ráció birodalmába tartoznak. Vagyis Morosgoványi a tudattalan hangjaként, a doktor pedig a szellem, az intellektus képviselőjeként szerepel a történetben. Nem véletlen, hogy az előbbi mondatai kontrollálatlanul, parttalanul áradnak, míg az utóbbi szavait, meglátásait az általa képviselt tudományág szabályozza, foglalja szigorú elméleti keretbe. S amennyiben a nemi és szexuális vágyak – melyek Morosgoványi mondandójának középpontjában állnak – a testhez, a testi késztetésekhöz köthetők, az orvos szimptomafejtő tevékenysége pedig az intellektus világához, annyiban utóbbi a szellem embereként, előbbi a testi vágyak manifesztálójaként és hangadójaként azonosítható.

Az elbeszélés és a reflexió

Az elbeszélés paradoxona, hogy a történet „forrása”, Morosgoványi a narratíva tanúsága szerint halott. Az egyenruhaszabó doktor által közvetített hosszú monológjának egyik fő célja ugyanis, hogy bemutassa, milyen okok vezettek a gyilkossághoz, melynek ő az áldozata. Morosgoványi beszámolója szerint azon a reggelen, mely a fantáziált vagy valóban megtörtént éjszakai közöszlést követte, arra „*lett figyelmes, hogy menten megfagy, s hogy pucér altesttel, hasmánt fekszik a szétdírt húsokon, s penis-ét rettenetesen csípi a só. Valamint arra, hogy mindezen rajtakapván, a kerékpárjáért benyitó hadnagy épp agyonlövi*”. Agyonlövi, s nem csupán megsebesíti. A gyilkosság oka pedig vagy az, hogy a hadnagy feleségével közöszlött azon az éjszakán, vagy az, hogy onanizálásával tönkretette a húsokat. Viszont ha halott, mert agyonlőtték, akkor nehezen tud bármit is elmesélni az orvosnak. Holott az elbeszélés alapszituációja szerint ő „szabályos kihallgatást” kér a szakembertől. A következő s egyben a novella zárósora persze feloldhatja a vázolt ellentmondást: „*Csattan a fejhús, de facto erre ébredt.*” Hiszen ez alapján elképzelhető az az értelmezés is, hogy csupán álmodta Morosgoványi az egészet. Mármost a gyilkosságot. Ám akkor meg az a kérdés, hogy miért vérzik a feje. Ha a valóságban nem lőtték rá. A történet ugyanis a következőképpen kezdődik: „*Vérző fejű, rendezetlen betegem jön.*” Amennyiben a racionális logika szintjén akarjuk értelmezni ezt a paradoxont, akkor azt mondhatjuk, a történet (szó szerinti) *csattanója*, hogy annak „forrásáról” kiderül, a holtak birodalmában tartózkodik, mert agyonlőtték. Ez alapján pedig az elbeszélés (fiktív) kommunikációs szituációját – melyet az olvasás első szakaszában felállítottunk – felül kell bírálnunk, hisz

a novella végén kiderül, hogy a történetet létrehozó jelek „forrása” pusztán illúzió vagy, ha tetszik, egy nem létező subjektum volt.

Mindazonáltal, úgy vélem, helyesebben járunk el, ha nem a racionális logika segítségével értelmezzük az ellentmondásosnak látszó narratív szituációt. Utaltam már arra, hogy Morosgoványi monológja, akár az elnyomott (testi) ösztönök „birodalmának” hangjaként is értelmezhető; szavaiból ugyanis (az orvossal együtt) megtudjuk, hogy a megnyomorított és a sutfniba száműzött együgyű egyenruhaszabónak más öröme nincs, mint az onанизálás és a szexuális fantáziálás. Az ő „hangja” az *értelmes cselekvésektől* megfosztott ember ösztönkésztéseinek a hangja, ki a pusztá testi létezésre ítélve másban nem lel örömet, mint a testi vágyak legegyszerűbb kiélésében. Az orvos pedig a ráció embereként a szellem magasából hallgatja őt mint katonai felettese és egyben mint a felettes énje, aki először „kihallgatja”, majd megítéli és megregulázza betegét. Ám ugyanígy *felettese* Morosgoványinak a hadnagy is, aki szintén bünteti, büntetheti perverz, gátlástalan, fékezhetetlen (szexuális) magatartásáért. S talán ezt teszi akkor is, amikor (álmában) fejbe lövi őt, mert onанизálásra kapja. A szöveg sejteti, hogy a gyilkosság nem a valóságban, hanem a tisztí szabó fejében, álmában játszódik le. A tudati terekben pedig a hadnagy alakja akár az ösztönkésztések drasztikus megfékezőjeként, *felettes* hatalomként is azonosítható, mely hatalomnak nemcsak az álmok terein, hanem a valóságban is *felettes* hatalma van, köszönhetően a katonai hierarchia léleknyomorító intézményének.

A novella (ön)reflexív aspektusát helyezi előtérbe az a szakasz, amelyik nyíltan szembeállítja Morosgoványi trágár beszédmódját a fennkölt, költői nyelvhasználattal, mely a szellem emberének élvezetét szolgál – utóbbi emberhalmazba természetesen az orvos is beleértendő: „*Ő [mármint Morosgoványi] megengedi, hogy a mindenféle költők tollán a szerelem kelyhe szebb, a rózsabimbó szebb vagy a cunnika, de az csak úgy mondván van, az udvarlás meg az illendőség végett, mert a legtöbbje ezalatt a kimondott pinát érti és gondolja, ha egyáltalán szót gondol, nem pedig directe azt a forró, sós és harmatos női szakadékot, mely bölcsönk és sírunk, és ami a pina.*” A folytatásban a szöveg a nemiséget, mely verbális elfojtás alá esik, egyenesen a testhez, a „bőr alatti” világhoz kapcsolja: „*És azt ne higgye senki, mondja a betegem, senki, hogy amiről nem lehet beszélni, hogy nem arról folyik a legtöbb szó a bőr meg a szégyen huzatja alatt. A test szellőzeten, sajgó palotájában úgy pereg a nemiség, akár egy nyirokezüst vízér, akár kinematográfban a szalag-pántlika.*” Az idézett szakasz Morosgoványi mondanóját a vágyról és a nemiségről meglehetősen nyíltan a testhez köti, míg ezzel határozottan szembeállítja a költészetet, a fentebb stílt, ami a testiség, nemiség „nyílt” megjelenését száműzni igyekszik szóhasználatából. A „test hangja” ebben az értelemben folyamatos normaszegést hajt végre a történetmesélésben, és ellene megy minden (verbális) korlátozásnak, szabálynak, melyet a szellem, a ráció képvisel és határoz meg. E normaszegés ellentmondást hordoz magában, mely ellentmondás úgy írható le, hogy a költészetből kirekesztett test a költészet nyelvén kell, hogy beszéljen, ha irodalmi körökben hallatni akarja a hangját.² Ráadásul, állítja az idézett szakasz, a szép, költői szavak kimondása közben a testrészek, de főleg: nemi szervek megjelölése, körbeírása zajlik („*mert a legtöbbje ezalatt a kimondott pinát érti és gondolja*”). Azaz a nyelvi megnyilatkozásoknak a test a (referencia) forrása, ugyanakkor a korpusz mégiscsak ki van rekesztve ebből a diskurzusból. Vagy amiképpen Kalmár György fogalmaz: a „*test az a dolog, amely örökké ellentéte és ellenzéke marad mindenféle társadalmi normának, szabálynak és korlátozásnak. Megtagad minden, a szimbolikus által neki kiszabott helyet és jelentést, azoktól elkülönözik, és örökké a korlátok áthágásával fenyeget. Így a test a szabadság örök forrása lesz*”.³

Morosgoványi trágár testdiskurzusa sérti a testi eredetétől elszakadt kifinomult, költői nyelvet, hiszen az minduntalan saját eredetére és (alantasnak tartott) létfeltételére emlékezteti. Holott – írja a TEST, LOGOSZ, TÁNC című tanulmányában Deczki Sarolta – „minden jelentés, logosz, nyelv, beszéd és írás forrása nem más, mint maga a test; az érzékiség egy olyan tartománya, mely sohasem írható le kimerítően, és nem regulázható meg végérvényesen [...] Az, hogy a test az »őspraxis« birodalma, annyit tesz, hogy a testi cselekvés megelőz minden rá épülő diszkurzív rendet”, s így „végső soron megközelíthetetlen minden leírás számára”. Vagyis a „test és vele együtt az érzékiség egyrészt elérhetetlen, fenomenalizálhatatlan »vad tartomány«, másrészt azonban ez a vadság riasztó is a racionalitás diskurzusai számára, és pontosan ezért igyekszik domesztikálni [...] A test leírása nem más, mint a test megregulázása, mely elővárásként kezd el működni”.⁴ A destruktív test megregulázására törő racionális erőt jeleníti meg a novellában az orvos kísérlete arra, hogy a klinikai szakzsargon alkalmazásával Morosgoványi katonai protokollt és rendet veszélyeztető verbális és fizikai túláradását (orvostani) keretek közé szorítsa. Az egyenruhaszabó és az orvos viszonya tehát úgy is leírható, hogy előbbi képviseli azt a testi késztetésekből és vágyakból összeálló, fenyegető destruktív erőt, mely az orvos által megtestesített és szellemivé desztillált korlátozó rendet és normarendszert fenyegeti.⁵ Utóbbi pedig szakmájának jól ismert fogásait alkalmazva a „rendellenes” és irreguláris jelenségeket a tudomány logikájába és nyelvhasználatába próbálja erőltetni. Egyszerűsít, kategorizál, és a szimptómák alapján igyekszik diagnózist felállítani. A kórkép, a „deviancia” klinikai meghatározása ugyanakkor már a páciens kizárását is jelenti a normalitás világából. Abban a pillanatban ugyanis – írja Michel Foucault –, „amikor a társadalom diagnosztizálja a betegséget, egyben ki is zárja a beteget” az egészséges emberek köréből.⁶ Kizárni, elrekeszteni viszont csakis az olyan, intézményi hatalommal felruházott személy képes, mint például az orvos és a pszichiáter. Jóllehet Morosgoványi válasza az abnormális körülményekre, melyek közt katonai felettese tartja, akár még „normális”, természetes emberi reakciónak is tekinthető, és ez esetben nem az egyenruhaszabó jellemére, hanem sokkal inkább mostoha körülményeire férne rá az orvoslás.

A történet „forrása”, Morosgoványi tehát valóban a testi vágyak hangadója, ám az ő „jelenléte” csakis az orvos nézőpontján keresztül érzékelhető. Ily módon a „test hangja” előfeltétele a létrejövő szövegnek, ám maga nem jelenhet meg abban közvetlenül, csakis a „szellem” embere, az orvos közvetítésében. Ambivalens állapot, miszerint azzal kell számot vetnünk, hogy „a testnek mint fenoménnek a felmutatása a diszkurzívításon (vagy logoszon) keresztül történhet [...] A testről beszélni azt jelenti ugyanis, hogy egy alapvetően és lényegileg nem diszkurzív valamit próbálunk meg nyelvileg artikulálni”.⁷ Vagyis, amint megjelenik a test a nyelvben, máris lényegét tekintve átalakul, holtta, verbális tárgygyá merededik. S talán a szöveg címe is értelmezhető ennek a testet érintő ambivalenciának az alapján. A FAGYOTT KUTYA LÁBA kifejezés ugyanis Morosgoványi tette kész, erektált nemi szervére vonatkozik: „Hagyján, ha a fasz, mint a fagyott kutya lába.” A metaforikus kifejezésben egymás mellé kerül a nagyon is élő, megzabolázhatatlan férfi nemi szerv, illetve az élettelen, halálra fagyott kutya merev lába. Egyszóval az étellel telt keménysége okán a csontmerevre fagyott élettelen testrészhöz hasonlítja az egyenruhaszabó. A metaforában így kapcsolódik össze a felettebb aktív testrészt a tárgyyszerűséggel, az élettelenséggel. Éppen úgy, mintha a szóban forgó metafora magába sűrítene a nyelvben, diskurzusban megjelenő test fentebb vázolt problematikáját vagy, ha tetszik, ambivalenciáját, miszerint a nyelv forrása a nyelvben csak mint halott, eltárgyasult fenomén tud megjelenni.⁸

A felszabadított test (A HULLÁMZÓ BALATON)

A HULLÁMZÓ BALATON című novella narrátora néhai élsportoló, aki történetében, visszaemlékezésében összefoglalja karrierjének főbb állomásait, valamint röviden vázolja jelen helyzetét, azt az állapotot, melyben a dicsőséges múltat követően mindennapjai telnek. A szöveg elbeszélésének keretét így „*a sportolói (ön)életrajz narratív mintázata*” adja, melyben tipikus módon megjelennek a tehetség első jelentkezésének, az egyesületbe kerülésnek, a kiöregedésnek és így tovább a lineáris időrendet követő eseményei.⁹ S mivel az autodiegetikus elbeszélő egy néhai sportoló (jelenlegi öregfiú), talán nem meglepő, hogy az elbeszélés nyelve folyamatosan megidézi és alkalmazza a sportnyelv zsargonját és tipikus kifejezéseit. Természetesen nem egészen a szaksajtóban és az öltözőkben megszokott módon, hiszen a szóban forgó Parti Nagy-szövegben mégiscsak „imitációról” és nem tényleges autobiográfiáról van szó. A történet centrumában álló szakág, az evés, a zabálás nem létező sportág, így a leírására, jellemzésére alkalmazott „eredeti” szakkifejezések („*edzés*”, „*egyéni csúcs*”, „*szerezés*” stb.) óhatatlanul is jelentésmódosuláson mennek át, s ezek a szemantikai eltolások, elmozdulások lényegében a szöveg humorának (és retorikai alakzatainak is) fő forrásává válnak.¹⁰ Kétségtelenül szembeötlőek azok a szellemes szóújítások, melyek teljesítmény- és küzdősportokból ismert (testsúly, táv és egyéb) kategóriák „*rokonaiként*” azonosíthatók a novellában, mint például a „*bisztrózás*”, az „*egytál-versenyek*”, a „*menüzés*”, a „*vérsajt-bajnokság*”; ugyanígy az ismertebb sportsérülések evőverseny-változatai is megtalálhatók a szövegben a „*nyelőbe szorult vatta*” és „*minősített asztmás szájjár*” formájában. Mindazonáltal a lexikai szinten megfigyelhető neologizmusok, jelentésmódosulások egy olyan szövegmetafora vagy, ha tetszik, metaforarendszer részeként értelmezhetőek, mely a szocialista és kommunista diktatúra sportéletének jellemvonásait egy nem létező sportág, a versenyszerű evés tevékenységére vetíti rá. Vagyis a szöveg (retorikai) működése szempontjából *nagyon is fontos* egyfelől az, hogy melyik korszak sportsargonja, sportélete kerül a fókuszba (a kommunizmusé), másfelől pedig az, hogy milyen nem létező (abszurd) sportág reprezentálja a szövegben ezt a korszakot (az evés, a zabálás). A novella morbid monológja ugyanis – írja Györffy Miklós – „*mesterien idézi meg a szocialista sportvilágot, a pártérettel összefonódott egyesületi karrier hitvány sablonjait, és a zabálásban mint versenyszerűen úzótt teljesítménysportban ragyogóan súríti a rendszer ostobaságait és embertelenségeit*”.¹¹ A novella megértése szempontjából tehát – amiképpen ezt az iménti idézet is sugallja – elengedhetetlennek tűnik a kommunista sportpolitika és a (zabáló) sport abszurdításának alaposabb vizsgálata.

A HULLÁMZÓ BALATON című szöveg egy sportkarrieréről, tágabb értelemben a sportról szól, vagyis egy olyan tevékenységről, mely az emberi *test* teljesítményét, edzettségét igényli, még rövidebben: az emberi test (a játék, verseny céljainak megfelelően) organizált működésmódját állítja a középpontba. Ráadásul a novellában *versenysport*ról van szó, ami az emberi izomzat, csontozat csúcsra járatását, maximális igénybevételét jelenti, a résztvevőtől pedig (jelen esetben az elbeszélőtől, a néhai sportolótól) testének még könyörtelenebb kiaknázását követeli meg. A sportsikerekhez ugyanis elengedhetetlen az edzettségi állapot növelése, mely a legtöbb sportban együtt jár az izomzat látványos fejlődésével, az atletikus test kialakulásával. A novella elbeszélőjével és főszereplőjével azonban korántsem ez történik. Jóllehet az ő sportága, a versenyszerű zabálás is „*fizikai*” képességeket igényel (szemben, teszem azt, a sakkal), ám testét ez a tevékenység a leg-

kevésbé sem izmossá, hanem hájassá és alaktalanná formálja. Teljesítőképességének határa pedig, melyet a sok tréning egyre kijebb és kijebb tol, együtt tágul testének puha, egyre torzuló körvonalaival. („Gyarapszik a szövetállomány, folyamatosan tágul a bőr, nincs érkezése ráncosodni, legföljebb márványosodik.”)¹² Az elbeszélő sporttevékenységének abszurduma, hogy az egyre több évődedzés és évőverseny a testét lényegében mozgásképtelenné teszi, holott a „normális” sport lényege mégiscsak a test magas szintre fejlesztett mozgáskoordinációján alapul. A helyzet tehát önmagában is abszurd, ám mindez a legkevésbé sem független attól a társadalmi kontextustól, melyben a szóban forgó sporttevékenység az elbeszélés szerint megjelenik. Ez pedig nem más, mint a kommunizmus/szocializmus sportpolitikája és gyakorlata Magyarországon.

A Rákosi-érában, valamint a Kádár-korban is kiemelt jelentőséggel és támogatással bírt a sport területe. Ennek egyik fő oka, hogy a versenysport olyan szimbolikus értékkel rendelkezett, mely egyfelől a kommunista munkaverseny példájaként, másfelől pedig a nyugat elleni harc fontos (gyakorló) terepeként is funkcionált.¹³ Az edzett (magyar) atléta teste (élőben és szoborformában) a dolgozó nép duzzadó életkedvét, tetterekészségét, lelkesültségét volt képes kifejezni, a tömegsport pedig a (mesterségesen gerjesztett) munkaversenyre trenírozta és készítette fel a dolgozó embereket. A Magyar Kommunista Pártot nyíltan támogató *Népsport* például 1946. május 19-i számában ezt írta a (tömeg)sport fontosságáról: „A sport révén egészen új munkástípust lehet nevelni. A sportoló munkás a szabad idejét nem a kocsmában tölti, hanem kimegy a szabadba, a sportpályára, és másnap reggel jókedvvel, újult erővel fog a munkához. Az ilyen munkás sokkal megbízhatóbb munkaerő, mint a kocsmákat bújó alkoholista.”¹⁴ De nemcsak a munkaversenyek, hanem a nyugattal, a kapitalizmussal vívott harc sikerének is fontos fokmérői a kiemelkedő és nemzetközileg is ismert, jegyzett teljesítmények. A jó sporteredmények politikuma ugyanis abban rejlett – írja Zöld János –, hogy „a tőkés országok dolgozóit elgondolkozásra készítette: hogyan lehet ilyen jó sportteljesítményekre képes egy ország sportja röviddel a pusztító háború után, ha ott rendkívül embertelennek nevezett állapotok vannak, mint azt a nyugati propagandagépezet világgá kiáltotta”.¹⁵ A nyugat elleni harc és a munkaverseny szimbolikus összekapcsolása a legnyilvánvalóbban talán az 1949-től – szovjet mintára – szerveződő, Munkára és Harcra Kész (MHK) tömegsportmozgalomban mutatkozott meg a korabeli Magyarországon.

A sporttörténet imént vázolt momentumai jól jelzik, hogy a második világháborút követően kialakult kommunista diktatúra milyen fontos politikai és szimbolikus erőt tulajdonított a sportnak s ezen keresztül a sportoló (munkás) erőttől duzzadó testének. Pártvezetők örömmel tetszelegtek a sportsikerek fényében, mint amiképpen ez A HULLÁMZÓ BALATON című novella világában is bemutatásra kerül. A novella narrátora beszámol arról, hogy egyszer még maga Biszku Béla elvtárs is meglátogatta őket a tévé nagy nyilvánossága előtt: „elkezdünk ilyen felajánlásokat tenni az asszonyal, hogy például Pártkongresszus, Novemberhét, meg a Magyarország felszabadulása, ilyesmiket. Egyszer még a Biszku elvtárs is megtekintett minket, hozta a tévé is, ugye”. A felajánlások – mint például negyvenöt kiló vörös kaviár nyilvános elfogyasztása a felszabadulás 30. évfordulójára – szintén a sport és párt ünnepi rituáléinak korszakot jellemző összefonódását példázzák a szövegben. Ráadásul a felajánlás teljesítésekor a főszereplő munkásnak („én ipari munkásnak voltam öltözve”), míg felesége, Gizi parasztnak („szép matyó népviseletbe”) öltözik, jelmezükkel így fejezik ki a kommunista társadalom alapját adó munkás-paraszt szövetséget.

Nyilván a sportsikerek szimbolikus értékének túlzott kiaknázása nem kizárólag a kommunista diktatúrák sajátja, hanem a legtöbb autokratikus rendszer él ezzel a kézenfekvő megoldással. A sport politikai súlyát növeli ugyanis, hogy a sportversenyek látszólag igazságosak, mérhetően objektívek (jóhiszeműen eltekintve persze a nyilvánvaló doppingügyektől). Amikor tehát a politikusok, államfők a sportsikerek dicsőségében fürödnek, akkor az igazságos versengés illúziójának a fényköre is rájuk vetül. Ez pedig azt sugallja, hogy ők a korrekt versengést támogatják, szorgalmazzák, nem pedig a korrupcióval, csalással és egyéb ármánykodással megszerzett kétes dicsőséget. Aki tehát a sportszféra lelkes támogatójaként (és gyakran: szereplőjeként) állítja be magát, az az igazságosság ideájának halovány glóriáját is a feje fölött érezheti. A méltán kiváló sportolók így a politikai retorika hőseivé válnak, olyan személyekké, akik adáz és „igazságosságos” harcukkal terelik el a figyelmet a társadalmi és egyéb igazságtalanságokról, illetve a gazdasági bajokról. Minden sportsiker a nemzet nagyságát, erejét bizonyíthatja (szigorúan átvitt értelemben persze), melyek fényében a politikusok boldogan tetszeleghetnek, mintha valódi hadvezéreként, valódi csatákat vívtak volna meg a retorikailag megképzett ellenséggel szemben. Vagy amiképpen Bibó István fogalmaz: „*mind reális, mind képzelt teljesítményük [ti. a »súlyos közösségi históriákba bonyolódott« népek esetében] – a Nobel-díjtól kezdve az olimpiai rekordokig – elvesztette spontán, öncélú jellegét, és belekerült a nemzeti öndokumentáció szolgálatába*”.¹⁶

A Parti Nagy-novella által színre vitt korban a sport az imént vázolthoz hasonló „tisztító” és öndicsőítő erővel bírt. Az elbeszélő sportkarrierje részben tipikusnak tekinthető, amennyiben sikerei, egyéni csúcsei, „felajánlásai” s ennek megfelelően „atléta” teste a szocialista/kommunista dicsőségnarratívának van alárendelve – mint minden „normális” korabeli sportoló esetében –, ám a történet hőisével mégiscsak van egy kis gond, nevezetesen, hogy versenykategóriája nem harcra és munkára edzetté teszi őt, hanem határtalanul kövérré és ezzel egyidejűleg teljes mértékben munka- és harcképtelenné. Az egyre növekvő, terebélyesedő evőbajnoki test, a szocialista sport abszurd szimbóluma akár a kommunista tömeg- és versenysportban felismerhető ideológiát is kifejezheti, nevezetesen azt, hogy a tudatnak, szellemnek elsőbbséget adó descartes-i, polgári világot a feje tetejére kell állítani, s az emberi egzisztencia (ontológiájának) meghatározásakor a (dolgozó) testet kell előtérbe helyezni. Egy sportoló ugyanis elsősorban nem intellektuális képességeit, hanem testének funkcióit tökéletesíti és maximalizálja. A legtöbb sportban háttérbe szorul a szellem a testi reflexek, fizikai funkciók rovására. Sportolás közben – írja Fodor Péter – „*a testet olyan tudásformák is vezérlik, amelyek nem racionális döntéseken alapulnak, ezért a sport felfogható a nem fogalmi tudásnak a test médiumában való színreviteleként. A játékos – aki a mérkőzés egészét tekintve természetesen követ valamilyen kidolgozott taktikát – a játék közben nem gondolja végig, nem tervezi meg előre minden egyes mozdulatát, viszont annál tisztábban tapasztalhatja meg azt, hogy az ember nem csak mint szellemi létező van jelen a világban, de olyanként is, akít mindenekelőtt a teste köt össze a világgal*”.¹⁷ A sport kommunista magasztalása és felértékelése akár a test ilyenén tapasztalásának a fontossá válását is kifejezheti, mégpedig abban a társadalmi összefüggésben, hogy a (munkás-paraszt) dolgozó, termelő teste a kommunizmusban fontosabbá válik – legalábbis az ideológia szerint –, mint a polgári-kapitalista társadalomban a vezető réteg szellemi fölénye és arisztokráciája.

Összefoglalva: a novella főszereplőjének (elbeszélőjének) életén és szellemén/intellektusán – az ideológiával és a sportoló létével összhangban – elhatalmasodik a teste,

s szörnyeteggé válik. Torz testi valója így a kommunista ideológia (sporthoz kötődő) abszurditását manifesztálja, hisz az *akarát diadala* („*Csak az akarát, a törekvés*”) a saját testhatárainak legyőzésére is képessé teheti az egyént, és ennek eredményeképpen („*Meglátszik a szakadatlan munka*”) előáll súlyos, többmázsás, mozgásképtelen, „dicsőséges” lénye – a kommunizmus, a diktatúra torzszüleménye.

Érdekes még megfigyelni, hogy a címben is szereplő – s így kiemeltnek tekinthető – Balaton motívum milyen jelentésmódosuláson megy át a szövegben. A szó ugyanis elsősorban nem a magyar tengert jelöli, hanem a Balaton márkajelzésű csokoládét, mely „hullámozni” egyfelől úgy tud, ha az élére állított szeletek a dominókhöz hasonlóan egymást döntik le az indító mozdulatot követően („*Csak meglököm az elsőt, és hullámozik az egész*”), másfelől pedig a rengeteg (akár „*göngyölegben*”, akár „*puccéron*”) elfogyasztott csokoládé, Balaton szelet belül hullámozik tovább („*hullámozik bennem*”), az emésztőrendszerben. A külső dolog így (Balaton szelet/tényleges Balaton), mivel a főszereplő „sportolói” hevületében megeszi azt („*ropog a nád a fogam alatt, zizeg a tükre*”), belsővé válik. Más szóval, a *külső* Balaton az evőbajnok esetében *belsővé* válik, s így annak attribútumai is (hullámozás, távlatosság) belső tulajdonságokká alakulnak. A határtalan horizontot kínáló tengert (kulturális közhelyként) szokás végtelenként jellemezni, a szóban forgó novella esetében azonban, a fentiekből következően, a végtelenség mint jellemvonás a főhős belsőjében jelenik meg az egyéb vízattribútumokkal együtt: „*Befelé élek, hullámozik bennem a végtelen.*” Ha figyelembe vesszük a kor szabadsághiányos állapotát, melybe a főszereplő karrierje és élettörténete ágyazódik, akkor azt lehet mondani, hogy a „kinti”, társadalmi korlátoltsággal és fojtogató légkörrel szemben a belső végtelen jelenti a menedéket. Így abszurd módon: minél nagyobbra tudja növeszteni belsejét, azaz testének határait, annál nagyobb szabad teret képes kiszorítani a diktatúra világából. Magyarán: a test terebélyesedése a szabadság méretének növelésével egyenértékű, és így az a „*mámor*”, az „*a remegős érzés*”, mely akkor fogja el az embert, amikor érzi, hogy „*nagyobb az úrtartalmad, mint amekkora vagy, hogy egyre tágulsz belülről, egyre csak növekszel*”, akár a *szabadság nehéz mámoraként* is értelmezhető. Vagy kevésbé komolyan szólva, akár az ottliki, diktatúrákban kivívható belső szabadságának a paródiájaként is olvasható, hiszen az *ISKOLA A HATÁRON* című regény főszereplőinek a militáns rendszerben megharcolt belső szabadsága a Parti Nagy-novellában a szó szoros értelemben (test)belső végtelenségévé és határtalansággá alakul.¹⁸

Jegyzetek

1. Az idézetek forrása: Parti Nagy Lajos: A FAGYOTT KUTYA LÁBA. Magvető, 2006. 5–24.
 2. Ebben az értelemben az irodalom is „bűnrészes” a test(i vágyak) elnyomásában, hiszen a „*szépirodalom [...] nem csupán tökéletlen tükröt tart a nemiség látható jelei elé, hanem egyben meg is alkotja a szexualitás problémáját. Ahogy Barbara Johnson megfogalmazza: »az irodalom az, ami a szexualitást számunkra, beszélő állatok számára proble-*

matikussá teszi. Az irodalom nemcsak egy tökéletlen (külső) vizsgálódó szerepét tölti be, hanem a szexualitás problematikájának megalkotásánál elkerülhetetlenül, bűnrészes’ is. [...] *Nemcsak a nemi különbséggel szemben megfogalmazódó attitűdök »generálják és strukturálják az irodalmi szövegeket«, hanem éppen hogy maguk a szövegek generálják a nemek különbségét*”. (Thomas Laqueur: A TESTET ÖLTÖTT NEM. TESTISÉG ÉS NEMISÉG A GÖRÖGÖKTŐL FREU-

DIG. Ford. Szabó Valéria. Új Mandátum Kiadó, 2002. 37.)

3. Kalmár György: SZÖVEG ÉS VÁGY. PSZICHOANALÍZIS – IRODALOM – DEKONSTRUKCIÓ. Anonymus, 2002. 81.

4. Deczki Sarolta: TEST, LOGOSZ, TÁNC. = *Helikon*, 2011/1–2. 79., 86., 73. Vö. még: Foucault vállalkozásának paradoxona, hogy „diszkurzív-*vá próbálja meg tenni azt, ami per definitionem túl van minden diszkurzívításon, megírni azt, ami nem engedelmeskedik semmilyen szintaxisnak, s aminek nem egyszer a szótárával sem vagyunk tisztában [...] A test maga ugyanis par excellence kívül van minden diszkurzívításon, minden renden*”. (Uo. 73.)

5. Rákai Orsolya IDEGEN TESTEK (XENOLÓGIA, MODERNSÉG ÉS FEMINIZMUS AZ EZREDFORDULÓN, AVAGY A TÁRSADALMI NYILVÁNOSSÁG ÚJABB SZERKEZETVÁLTOZÁSA) című cikkében nagyon találóan mutat rá arra, hogy a test és a szöveg fogalma metaforikus módon gyakran összekapcsolódik az elméleti diskurzusban, és ezzel egyidejűleg csábítóan fenyegető jelenséggé is válik: „*A szöveg fogalma maga is a test/idegen/nő képzetkörének klasszikus (pszichotikus) metaforarendszerében jelenik meg: vonzó és félelmetes, mely magába ránt, bekebelez, olvasatokat szül, de olvasat-gyermekeit Médeaként fel-falja, biztosítandó saját fennmaradását.*” (*Helikon*, 2011/1–2. 91.)

6. Michel Foucault: ELMEBETEGSÉG ÉS PSZICHOLOGIA. A KLINIKAI ORVOSLÁS SZÜLETÉSE. Ford. Romhányi Török Gábor. Corvina, 2000. 65.

7. Deczki: i. m. 72.

8. Széplaky Gerda Borbély Szilárd A TESTHEZ. ÓDÁK & LEGENDÁK című kötetével kapcsolatban jut hasonló következtetésekre, mondván, a test megjelenítésére törekvő nyelv mindig kudarcot vall bizonyos értelemben: „*A »nedvedző, bűzlő, áradó« test legfeljebb akkor tud a nyelv részeként megjelenni, ha tárgygyá válik: egy történet elbeszélhető tárgyává. De ez csak abban a pillanatban következik be, amint megfosztatik az élettől, a mozgásban-léttől, amint holttestként tárgyiasul [...] a tárgyiasított test nem azonos az élő testtel.*” (A HALOTT TEST GRAMMATIKÁJA. A MEGVÁLTÁS LEHETETLENSÉGE BORBÉLY SZILÁRD A TESTHEZ. ÓDÁK & LEGENDÁK című verseskötetében. = *Helikon*, 2011/1–2. 150.)

9. Fodor Péter: TÉRFÉLCSERE. A SPORT IRODALMI MEDIALITÁSA A MAGYAR KÉSŐMODERN ÉS POSZTMODERN ELBESZÉLŐ PRÓZÁBAN. Kijárat Kiadó, 2009. 187. k.

10. Vö. „*Parti Nagy irányának legnagyobb találmánya (leleménye) e bátran, szélsőségesen értelmezett nyelvi (grammatikai-jelentéstani) szabadság: az ő szövegeiben minden nyelvi elemet (azaz szót, szintagmát, alakzatot, jelentést, stílusárnyalatot stb.) eloldoz a (mindennapi, történeti és irodalmi) konvenció kötöttségeitől, s minden egyes nyelvi elem kitalálásával, megtalálásával, beiktatásával, újraválasztásával és újrafelhasználásával, átértelmezésével folyamatosan teremtő aktust hajt végre.*” (Margócsy István: PARTI NAGY LAJOS: A HULLÁMZÓ BALATON. = Uő: NAGYON KOMOLY JÁTÉKOK. Pesti Szalon, 1996. 143.)

11. Györfly Miklós: LÍRA ÉS EPIKA HATÁRÁN (PARTI NAGY LAJOS: A HULLÁMZÓ BALATON). = *Magyar Napló*, 1995/5. 42.

12. Az idézetek forrása: Parti Nagy Lajos: A HULLÁMZÓ BALATON (WALDTROCKENKAMMERI ÁTÍRATOK). Jelenkor, Pécs, 1999. 5–18.

13. Persze a kettő nem egészen választható el egymástól, hisz a lázas munkaverseny is a „haladok” nyugat lekörözését és „romba döntését” célozta.

14. Idézi: Földes Éva–Kun László–Kutassi László: A MAGYAR TESTNEVELÉS ÉS SPORT TÖRTÉNETE. Szerk. Kun László. Sport Kiadó, 1982. 381.

15. Zöld János: A PÓLGÁRI IDEOLÓGIA ELLENI KÜZDELEM FELSZABADULÁS UTÁNI SPORTMOZGALMUNKBAN A FORDULAT ÉVÉIG. = *TF Tudományos közlemények*, 1970/II. 119.

16. Bibó István: AZ EURÓPAI FEJLŐDÉS RÉGIÓI ÉS ZSÁKUTCÁI. = Uő: VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK. Corvina, 2004. 99.

17. Fodor Péter: i. m. 34.

18. A külső korlátoltság és a belső végtelenség dichotómia úgy is előáll a novellában, hogy a Balaton, a magyar tenger képtelen a végtelenség érzetének felkeltésére, hisz mérete ezt nem teszi lehetővé, a túlpart ugyanis mindig látszik, ezzel szemben a belsővé tett (felzabált) tenger már valóban korlátlan s végtelen hullámmászra képes a főszereplőben: „*hullámmzik bennem a végtelen*”.